

Історія

УДК 94(477.46):316.7(4+7)"19":930.253

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.18863642>

**Черкащина у координатах світової історії: внесок уродженців краю у соціокультурні процеси Європи й Америки протягом ХХ ст.
(за архівними матеріалами)**

Клименко Тетяна Анатоліївна,

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії та права,
Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-0748-4269>

Ілляшенко Юлія Юріївна,

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії та права,
Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-3886-5398>

Яшан Оксана Олексіївна,

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії та права,
Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-9788-293X>

Прийнято: 17.02.2026 | Опубліковано: 28.02.2026

Анотація: У статті досліджено феномен інтеграції уродженців Черкащини у соціокультурний простір Європи та Америки впродовж ХХ ст. шляхом аналізу їхньої професійної та громадської діяльності. Через призму

персоналістики здійснено ґрунтовну біографічну реконструкцію життєвих шляхів Андрія Яковліва, Олександра Кошиця, Василя Авраменка та Євгена Слабченка (Ежсена Деслава). У роботі акцентовано увагу на взаємозв'язку між регіональним походженням діячів та масштабом їхньої подальшої діяльності в еміграції. Доведено, що ментальний та культурний базис Черкаського краю став тим фундаментом, який визначив високу адаптивність та успішну самореалізацію цих постатей на теренах європейського та американського континентів. Розкрито роль індивідуального внеску кожного з діячів у інтелектуальну та мистецьку розбудову Заходу: від правових концепцій та архівної справи Андрія Яковліва до професійної диригентської діяльності Олександра Кошиця. Окрему увагу приділено хореографічним проєктам Василя Авраменка як засобу культурної дипломатії, а також новаторським експериментам Ежсена Деслава в колах європейського кіноавангарду. Архівні свідчення вказують на те, що персональний професіоналізм уродженців Черкащини слугував інструментом утвердження суб'єктності України в часи втраченої державності, перетворюючи їх на повноправних творців світового культурного поступу. Залучення архівних матеріалів дозволило подолати деперсоніфікацію минулого. Робота демонструє, як локальна історія через діяльність конкретних особистостей інтегрується в загальносвітовий контекст, репрезентуючи Черкащину як осередок формування інтелектуальних та мистецьких кіл, що реалізували свій потенціал у світовому цивілізаційному просторі.

Ключові слова: архівні джерела, архівні дослідження, персоналістика, Черкащина, біографічна реконструкція, еміграція, дослідження української діаспори, культурна дипломатія, Європа, Америка, ХХ ст., Андрій Яковлів, Олександр Кошиць, Василь Авраменко, Євген Слабченко (Ежсен Деслав).

Cherkasy Region in the Context of World History: The Contribution of Natives to the Sociocultural Processes of Europe and America during the 20th Century (Based on Archival Materials)

Tetiana Klymenko,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of History and Law, Cherkasy State Technological University, Cherkasy, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-0748-4269>

Yuliya Illiashenko,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of History and Law, Cherkasy State Technological University, Cherkasy, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-3886-5398>

Oksana Yashan,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of History and Law, Cherkasy State Technological University, Cherkasy, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-9788-293X>

***Abstract.** The article examines the integration of Cherkasy region natives into the sociocultural landscape of Europe and America during the 20th century by analyzing their professional and public activities. Employing a prosopographical approach, the study provides a comprehensive biographical reconstruction of the lives of Andriy Yakovliv, Oleksandr Koshyts, Vasyl Avramenko, and Yevhen Slabchenko (Eugene Deslaw). The research emphasizes the correlation between the regional origins of these figures and the scope of their subsequent activities in emigration. It is argued that the mental and cultural foundation of the Cherkasy region served as a basis for the adaptability and professional self-realization of these*

individuals within the European and American contexts. The study explores the individual contributions of each figure to the intellectual and artistic development of the West: from the legal concepts and archival practices of Andriy Yakovliv to the professional conducting activities of Oleksandr Koshyts. Particular attention is paid to Vasyl Avramenko's choreographic projects as a tool of cultural diplomacy, as well as the innovative experiments of Eugene Deslaw within the European cinematic avant-garde. Archival evidence indicates that the professional expertise of these Cherkasy natives served as a means of asserting Ukraine's agency during the period of lost statehood, establishing them as active participants in global cultural progress. The use of archival materials facilitates a more personalized understanding of the past. The work demonstrates how local history, through the activities of specific individuals, integrates into a global context, representing the Cherkasy region as a center for the formation of intellectual and artistic circles that realized their potential within the global civilizational space.

Keywords: *archival sources, archival research, personalistics, Cherkasy region, biographical reconstruction, emigration, Ukrainian diaspora studies, cultural diplomacy, Europe, America, 20th century, Andriy Yakovliv, Oleksandr Koshyts, Vasyl Avramenko, Yevhen Slabchenko (Eugene Deslaw).*

Постановка проблеми. Однією з характерних рис сучасної історичної науки є фокус на персоналістиці, що дає змогу осмислити глобальні соціокультурні процеси через досвід конкретної людини – їхнього безпосереднього творця чи активного учасника. Традиційні підходи до висвітлення минулого, де домінують масштабні категорії на кшталт епох, війн чи соціальних класів, нерідко нівелюють роль індивідуального чинника. Натомість мікроісторичний аналіз дозволяє «олюднити» історію, уникаючи її безликоності та деперсоніфікації. У межах цієї розвідки, на основі залучення матеріалів вітчизняних та зарубіжних архівів, здійснено реконструкцію

життєвих шляхів уродженців Черкащини – науковців, митців та громадських діячів, чия активність у діаспорі суттєво вплинула на розбудову інституційного середовища Європи й Америки впродовж ХХ ст. Дослідники зосереджують увагу на питанні про те, як локальний контекст Черкащини вплинув на життєвий шлях уродженців краю, ставши одним із чинників їхньої результативної інтеграції у світову наукову та мистецьку спільноту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна історична думка, попри значний масив праць, присвячених українській еміграції, нерідко обмежується репродукцією вже відомих біографічних шаблонів, де життєвий шлях постаті висвітлюється крізь призму загальних міграційних процесів, нівелюючи індивідуальну траєкторію та регіональну ідентичність особистості. Методологічна особливість пропонованої розвідки полягає у відмові від компілятивного методу на користь прямого опрацювання першоджерел. В основі дослідження лежить власний евристичний пошук у фондах архівних установ: Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Державного архіву Черкаської області, Oseredok Ukrainian Cultural and Educational Centre (Canada). Такий підхід дозволяє дистанціюватися від суб'єктивізму мемуаристики чи публіцистичних нашарувань, натомість звертатися до первинного архівного масиву, що дає змогу здійснити фактичну «реставрацію» біографій Андрія Яковліва, Олександра Кошиця, Василя Авраменка та Євгена Слабченка (Ежена Деслава). Автори фокусуються на документально зафіксованих фактах, що дозволяє об'єктивно оцінити внесок уродженців Черкащини у глобальні соціокультурні процеси. Це перетворює джерельну базу статті на самостійний інструмент наукового пошуку, що виводить регіональну історію на рівень системного аналізу світових подій ХХ ст.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Хоча історія української еміграції досліджується досить активно, науковці не

завжди аналізують життєвий шлях видатних постатей у нерозривному зв'язку з їхнім регіональним походженням. У вітчизняній науці тривалий час панував підхід, який штучно розділяв життя діяча на період до еміграції та діяльність за кордоном. Поза увагою залишався вплив соціокультурного середовища Черкащини – її історичних традицій та ментальності – на формування світогляду майбутніх лідерів діаспори. З огляду на це в статті зосереджено увагу на необхідності висвітлення та конкретизації малодосліджених аспектів, серед яких: 1) роль архівних джерел у ревізії усталених наративів та кліше стосовно окремих персоналій, оскільки вивчення фондів вітчизняних та зарубіжних архівів допомагає відійти від сухого викладу історії та повернути в український контекст імена, які десятиліттями замовчувалися або виривалися з національного середовища; 2) вплив регіональної ідентичності на вектори культурної дипломатії, зокрема на прикладах Олександра Кошиця та Василя Авраменка, чия творчість була не лише взірцем збереженням вітчизняних традицій, а й свідомим інструментом боротьби за незалежність України та дієвим важелем її міжнародної суб'єктності; 3) інтеграція українського інтелектуального досвіду в західну науку та мистецтво через імплементацію черкащан у європейський науковий авангард чи артіндустрію.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у висвітленні життєвих шляхів уродженців Черкащини та їхнього внеску в площину світової історії ХХ ст. на основі аналізу вітчизняних та зарубіжних архівних матеріалів. Дослідження спрямоване на реконструкцію цілісної картини інтелектуальної присутності України в глобальному просторі та розкриття ролі конкретних діячів у державотворчих і соціокультурних процесах Європи й Америки. Для досягнення мети визначено такі завдання: 1) на основі опрацювання фондів вітчизняних та зарубіжних архівів (Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Державного архіву Черкаської області, Oseredok Ukrainian Cultural and

Educational Centre) здійснити ґрунтовну біографічну реконструкцію діяльності Андрія Яковліва, Олександра Кошиця, Василя Авраменка та Євгена Слабченка (Ежена Деслава) у нерозривному зв'язку з їхньою регіональною ідентичністю; 2) проаналізувати шлях укорінення інтелектуальних та мистецьких надбань вихідців із Черкащини в західне соціокультурне середовище, простеживши їхню роль у діяльності фахових інституцій, дипломатичних представництв та мистецьких об'єднань Європи й Америки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Черкащина надзвичайно багата відомими людьми, що свого часу, через певні обставини, змушені були покинути рідну землю й значну частину життя провести за кордоном, зокрема на просторах європейського та американського континентів, своєю діяльністю здійснюючи безпосередній вплив на соціокультурні процеси модерної історії. Когорта цих представників українства численна, й дослідити її в одній науковій розвідці складно. Зважаючи на це, авторами репрезентовано біографії окремих персоналій, зокрема Андрія Яковліва, Олександра Кошиця, Василя Авраменка, Євгена Слабченка (Ежена Деслава).

Визначне місце в історії української правничої думки та дипломатії посідає Андрій Іванович Яковлів – уродженець Чигирин, чия багатогранна діяльність охоплює юриспруденцію, державне управління та науку. Народився 11 грудня 1872 р. Походив із багатодітної родини губернського секретаря. Після блискучого закінчення у 1894 р. Київської духовної семінарії та юридичного факультету університету у м. Дерпт (нині м. Тарту, Естонія) у 1904 р. працював учителем у Черкасах, а згодом пов'язав своє життя з Києвом, де пройшов шлях від педагога та адвоката до юрисконсульта Київської міської управи. Варто зазначити, що в переддень професійної кар'єри Андрій Яковлів виявив глибокий інтерес до регіональної історії, написавши дипломну роботу на тему: «Черкаський повіт у XV–XVII століттях». Зацікавленість козацьким минулим й історією рідного краю визначила його шлях як українського

подвижника. Під час революційних подій 1905–1907 рр. він сформувався як переконаний патріот України, працюючи в лавах «Просвіти» (м. Київ) та Наукового товариства імені Тараса Шевченка (м. Львів). Його статті друкувалися в газетах «Громадська думка» й «Рада», журналі «Україна» [1, арк. 1 – 6].

Учений щиро вітав Українську революцію, що стала часом стрімкої політичної кар'єри Андрія Яковліва. У 1917 р. він – член Української Центральної Ради, паралельно викладав курс державного бюджету в Народному університеті України. Багато зусиль спрямовував на розбудову архівної системи, розроблення нормативних засад збереження документальної спадщини, що мало вагоме значення для формування конструкту національної історичної пам'яті. Був фундатором Товариства українських адвокатів у Києві, належав до числа засновників Українського правничого товариства [1, арк. 1]. У 1918 р. був призначений директором канцелярії іноземних зносин Міністерства закордонних справ України, а згодом – надзвичайним послом Української Народної Республіки в Австро-Угорщині. За часів Директорії очолював надзвичайну дипломатичну місію УНР у Голландії й Бельгії, де й отримав звістку про поразку українських визвольних змагань [2, арк. 1 – 2]

По завершенню дипломатичної місії у 1923 р. оселився в Празі, отримавши статус емігранта. Тут розкрився талант Андрія Яковліва як видатного освітянина та науковця: він продовжив активну наукову діяльність, співпрацюючи з українськими науковими установами за кордоном, викладав в Українському вільному університеті, двічі – у 1930 та 1944 рр. – обирався його ректором, водночас перебуваючи на посаді професора Української господарської академії в Подєбрадах, у 1939 р. очолив Український національний інститут у Варшаві. Окрім викладацької діяльності він і надалі продовжував займатися політикою, залишаючись ключовою фігурою в уряді УНР в екзилі, зокрема обіймаючи посаду міністра юстиції та очолюючи уряд

у 1944–1945 рр. Останній період життя Андрія Яковліва минув у Бельгії та США, куди він емігрував у 1952 р. Входив до низки наукових та громадських об'єднань, зокрема, це Український академічний комітет, Українське товариство прихильників Ліги Націй, Українське історико-археологічне товариство, Українське правниче товариство (Чехія), Українська наукова асоціація (м. Прага) [1, арк. 3]

Помер 14 травня 1955 р. в Нью-Йорку (США). Похований на цвинтарі св. Андрія в Баунд-Бруку. Ставши одним із фундаторів української правничої науки в діаспорі, Андрій Яковлів залишив після себе колосальний науковий спадок. Його праці, опубліковані українською, польською, німецькою, французькою та англійською мовами, і сьогодні становлять джерельну основу для вивчення генезису української державності, а ідеї щодо захисту документальної спадщини та об'єктивного аналізу правових аспектів минулого не втрачають своєї актуальності, підкреслюючи роль Черкащини як осередку інтелектуальних кадрів світового рівня.

Діяльність знаного українського майстра хорového диригування та етнографічних студій, композитора й педагога Олександра Антоновича Кошиця – найяскравіший приклад культурної дипломатії України у світі. Народився 12 вересня 1875 р. в с. Ромашки на Черкащині у старовинній священничій родині. Початкову освіту здобув у Богуславській бурсі, після чого продовжив навчання у Києві: в духовній семінарії, а згодом – в академії, де йому було присуджено ступінь кандидата богослов'я [3]. Уже в студентські роки проявив винятковий музичний талант: керував академічним хором і організував виконання творів Артемія Веделя, які перебували під забороною російської цензури через їхню українську мелодику та самобутній стиль. Після завершення навчання працював викладачем у Ставрополі й Тифлісі. У цей період за підтримки Миколи Лисенка здійснив етнографічні експедиції на Кубань, де записував пісні нащадків запорозьких козаків. Результатом

експедицій 1903–1905 рр. стала фундаментальна праця «500 кубанських народних пісень», яка отримала високу оцінку наукової спільноти та була відзначена за внесок у розвиток музичної етнографії. Зібраний матеріал суттєво збагатив українське музикознавство й став джерелом для численних хорових обробок.

Повернувшись до Києва, Олександр Кошиць розгорнув активну педагогічну й диригентську діяльність: викладав у музично-драматичній школі Олександра Лисенка, керував студентськими хорами, співпрацював із театром Миколи Садовського, був диригентом Київської опери. 1917 р. очолив музичний відділ Генерального секретаріату освіти, долучившись до формування національної культурної політики в добу Української Центральної Ради. У січні 1919 р., за дорученням Симона Петлюри, Олександр Кошиць разом із Кирилом Стеценком організував Українську республіканську капелу (згодом – Український національний хор) [4, арк. 2]. Колектив мав чітку місію – через музику утвердити Україну як окрему культурну й політичну реальність. Репертуар складався винятково з українських народних пісень і духовних творів в обробках Миколи Лисенка, Миколи Леонтовича, Кирила Стеценка та самого Олександра Кошиця [5].

Перші гучні успіхи припали на 1919 р. в Празі. Саме тоді європейська публіка, та й світ загалом, завдяки диригентському генію Олександра Кошиця відкрили для себе «Щедрика» Миколи Леонтовича – твір, що згодом став одним із найвідоміших різдвяних символів. Українська колискова «Ой ходить сон» у сценічній інтерпретації та аранжуванні Олександра Кошиця, за спогадами сучасників, надихнула Джорджа Гершвіна на створення знаменитого «Summertime» – найпопулярнішої арії з опери «Поргі та Бесс» (1935 р.). Обидві композиції стали надзвичайно популярними в Європі та Америці під час тріумфального турне Української республіканської капели

1919–1924 р. – мистецької акції, що фактично стала своєрідним культурним місіонерством Української Народної Республіки.

Згодом хор блискуче виступав у Австрії, Швейцарії [6], Франції [7; 8], Бельгії, Нідерландах, Великій Британії, Німеччині, Польщі, Іспанії [9, арк. 1 – 2 зв.]. Преса називала Олександра Кошиця «чарівником хорового мистецтва», відзначаючи його унікальну манеру диригування – без диригентської палички, лише пластикою рук, мімікою та поглядом [10, арк. 281а-281а зв.]

У 1922 р. колектив перетнув Атлантику й розпочав гастролі в Північній і Південній Америці. Знаковим став виступ у Carnegie Hall у Нью-Йорку, після якого українська музика здобула широку популярність у Сполучених Штатах Америки. Хор виступав у Мексиці, Аргентині, Бразилії, на Кубі, збираючи багатотисячну аудиторію. Загалом колектив дав сотні концертів, ставши осередком консолідації української діаспори [11, арк. 75 – 80].

Після поразки УНР Кошиць залишився в еміграції. У США та Канаді він продовжив популяризувати українську музику: організовував хори, здійснював записи, створював власні хорові твори, видавав англomовні збірки українських народних пісень, займався викладацькою діяльністю. Тим самим сприяв формуванню позитивного образу України за океаном у час, коли сама держава втратила незалежність [11, арк. 75 – 80]. 1941 р. переїхав до Вінніпега, де керував хором і викладав на диригентсько-вчительських курсах. Помер 21 вересня 1944 р., його похорон став велелюдною маніфестацією вдячності – тисячі українців прийшли попрощатися з людиною, яка зробила українську пісню голосом нації у світі. Олександр Кошиць залишив по собі не лише творчу спадщину та видатні мистецькі здобутки, а й приклад того, як культура може стати потужним інструментом державотворення. Саме він перетворив українську хорову традицію на явище світового масштабу й назавжди вписав її в історію світової музики. Успіх Олександра Кошиця доводить, що локальна музична традиція Черкащини здатна трансформуватися у дієвий інструмент

зовнішньої політики. Його шлях – це не просто гастролі, а вихід українського питання на рівень світового інтелектуального дискурсу. Механізм цієї інтеграції базувався на професійному перекладі національної мелодики на мову універсальних артстандартів, що, завдячуючи митцю, забезпечило визнання України як самобутнього суб'єкта в Європі та Америці.

Видатний український хореограф, кінорежисер, актор, педагог, фольклорист, знавець народних танцювальних традицій Василь Кирилович Авраменко народився 20 березня 1895 р. в містечку Стеблів Корсунського повіту (нині Черкаська область) у багатодітній селянській родині. Своїм самобутнім мистецтвом збагатив українську культуру й прославив її у світі.

Залишившись сиротою у дев'ятирічному віці, змушений був працювати разом із братами: виїжджав на заробітки на шахти Луганщини, згодом – до Владивостока. Через складні життєві обставини не мав змоги здобути систематичну освіту, тож уже в зрілому віці наймав учителя, щоб опанувати початкові знання.

В роки Першої світової війни був залучений до лав військовослужбовців, дослужився до звання прапорщика. Доленосною стала його зустріч із Симоном Петлюрою, що відбулася в Мінську в 1917 р. і про яку Василь Авраменко згадував у книзі «На хвилях революційних років». Завдяки підтримці Головного Отамана військ УНР майбутня зірка української та світової хореографії вступає до Київської драматичної школи імені Лисенка, де навчається у класах Миколи Садовського та Василя Верховинця – видатного балетмейстера й дослідника українського хореографічного фольклору. Проте в умовах визвольних змагань повною мірою реалізувати свій талант в Україні Василь Авраменко не зміг.

Разом із багатьма вояками Армії Української Народної Республіки у 1921 р. потрапив до табору для інтернованих у м. Каліш (Польща), де заснував свою першу хореографічну школу та Товариство відродження українського

танцю, що налічувало 120 учасників [12, арк. 45 – 47]. Вийшовши з табору з частиною гастрольної групи, Василь Авраменко мандрував Галичиною, Волинною, Холмщиною, давши 72 концерти й заснувавши у 1922–1924 рр. близько 40 шкіл українського танцю. У 1925 р. з міркувань безпеки виїхав із гастрольями спочатку до Чехословаччини [13, арк. 9 – 10], потім до Німеччини, а згодом – до США й Канади, де оселився на постійно. Відтоді розпочався новий етап творчості митця: саме тут засяяла його зірка як хореографа й режисера світового рівня. Скрізь, де працював, він засновував школи українського народного танцю.

У кожній композиції хореографа вгадувався образ вільної України. Про це свідчать назви його постановок: «Танок Гонти», «Танок Довбуша», «За Україну», «Січ отамана Сірка». У США та Канаді він розгорнув масштабну педагогічну діяльність, створюючи танцювальні школи серед емігрантів. Упродовж 1930–1936 рр., за різними даними, організував від 50 до понад 70 українських танцювальних шкіл [14]. У Канаді Авраменко зібрав 380 танцюристів із української діаспори, виховуючи в них дух волелюбності. У 25-тисячному національному концертному залі його виступи супроводжувалися оваціями стоячи. Курсами танцю Авраменко започаткував своєрідну програму українізації в емігрантській спільноті.

Довідавшись про успіхи українського митця, президент США Теодор Рузвельт запросив колектив Авраменка, який налічував 500 танцюристів, а також 100 хористів і оркестр народних інструментів під керівництвом Олександра Кошиця, до Metropolitan Opera. Грандіозний концерт сколихнув Америку: одночасне виконання «Метелиці», «Козачка» та «Гопака» викликало бурхливу реакцію публіки.

Авраменків стиль – поєднання черкаських і гуцульських танцювальних традицій – у масовому виконанні справляв потужне враження. За сценічною легкістю стояла титанічна праця хореографічного подвижника. Василь

Авраменко був талантом-самоуком у багатьох сферах: хореографії, режисурі, мистецтві публічного виступу, рекламі. У незмінній чумарці, вишиванці та шапці-кучмі він став символом національної культури в українській діаспорі. За останні 35 років життя генія хореографії його мистецтво побачили глядачі Америки, Європи, Австралії, Бразилії, Японії, Ізраїлю. Він став легендою за життя, реалізувався також як актор і режисер, створивши повнометражні фільми «Наталка Полтавка» та «Запорожець за Дунаєм» [15; 16, арк. 1 – 3].

Унаслідок творчої праці побачила світ книга «Українські національні танки, музика і стрій» (США, 1947 р.), у якій автор писав: «Наш танок зміцнить дух поневоленої української нації! А сильного духу нам так потрібно для виборення своєї Вільної й Щасливої Самостійної Соборної Української Держави! Тож дорогі Українці: Плекайте Український Танок, пісню і музику й шануйте нашу народню ношу» [17, с. 12].

Помер Василь Авраменко 6 травня 1981 р. на 86-му році життя. Подружжя Мар'яна та Іванни Коців виконало останню волю митця. 4 травня 1993 р., за сприяння Державної комісії з питань повернення в Україну культурних цінностей, прах Василя Авраменка було перевезено до рідного Стеблева та урочисто перепоховано. У 1995 р. на могилі встановлено пам'ятник (скульптор І. Сонсядло), а в 2017 р. в Стеблеві відкрито пам'ятний знак на його честь. Постать Василя Авраменка ілюструє модель успішного входження в іноземне середовище без втрати національного обличчя. Саме регіональна ідентичність Черкащини дозволила митцеві уникнути «розчинення» у західному світі й масштабувати українське мистецтво до рівня світового культурного явища.

Всесвітньо відомий кінематографіст українського походження, один із піонерів світового кіноавангарду, автор стрічок «Марш машин», «Електричні ночі», «Монпарнас», активний представник українства в емігрантських колах, засновник українських скаутських осередків у Наддніпрянській Україні –

Євген Антонович Слабченко (Ежен Деслав) народився 8 грудня 1898 р. в с. Таганча на Черкащині [18, арк. 35 зв. – 36]. Він поєднав у своїй біографії кіномистецтво, громадську діяльність і послідовне служіння українській справі в еміграції.

Навчаючись у Білоцерківській гімназії, у 1917 р. ініціював створення однієї з перших скаутських дружин Наддніпрянщини. Уже в наступному році оприлюднив власну працю «Український Скаутинг» і заснував першу київську скаутську дружину. Розроблений ним статут став основою діяльності скаутських гуртків, що поширилися на теренах України за гетьманату Павла Скоропадського.

На початку 1920-х рр. у межах роботи в дипломатичній місії Української Народної Республіки Євген Слабченко виїхав до Європи, розпочавши тривалий емігрантський шлях. Від 1922 р. жив у Парижі. Працюючи на заводі «Renault» і навчаючись у Сорбонні, він самотужки опановував кінематограф, став оператором і асистентом режисера, співпрацював із французькою пресою як журналіст і кінооглядач. Був асистентом відомого французького кінематографіста, сценариста, актора Абеля Ганса під час роботи над фільмом «Наполеон» (1927 р.).

У 1927 р. Євген Слабченко представляв у Парижі Всеукраїнське фотокіноуправління, заснував кіноклуб «Les amis du cinéma ukrainien» («Друзі українського кіно»), що популяризував українське кіно в Європі. Завдяки його зусиллям у Франції відбулися покази фільмів Олександра Довженка «Звенигора», «Арсенал», «Земля», зокрема й у Сорбонні. Натомість власні стрічки Євген Слабченка, а на той час уже Ежена Деслава, демонструвалися в Україні.

Його творчість вирізнялася експериментаторством і технічними новаціями. Серед найвідоміших робіт – «Марш машин» (1926 р.), «Електричні ночі» (1928 р.), «Негатив» (1929 р.), «Чотири кави з вершками» (1929 р.),

«Робот» (1930 р.). Кінострічка «Війна хлопчаків» (1936 р.), знята Еженом Деславом спільно з французьким режисером та сценаристом Жаком Даруа, у 1938 р. отримала премію «Оскар» як найкращий європейський фільм. У стрічці «Фантастична візія» (1957 р.) режисер зафільмував Сальвадора Далі, застосувавши ефект суцільної соляризації.

Працював Ежен Деслав у Франції, Німеччині, Іспанії, Португалії, Швейцарії. Під час Другої світової війни долучився до Українського Червоного Хреста, після війни допомагав переміщеним особам. У 1950-х рр. митець почав збирати українознавчі матеріали й архіви, зокрема іншомовні книги про Україну. Він неодноразово організовував акції для ознайомлення іноземців з українською культурою: книжкові виставки та покази кінострічок. Тоді ж створив у Німці бібліотеку-архів зарубіжної україніки, прагнучи заснувати міжнародний центр українознавства. На початку 1960-х рр. каталог бібліотеки-архіву налічував понад 50 сторінок. Свою приватну книгозбірню Ежен Деслав намагався зробити максимально відкритою: її відвідували майже всі відомі українці, що бували в Німці. Він активно збирав книжки й документи, організовував виставки та кінопокази, відстоював право України на власну назву й культурну присутність у Європі.

Помер 10 вересня 1966 р. в Німці, похований на православному цвинтарі. Попри життя й творчість у різних країнах, Ежен Деслав незмінно вважав себе українським митцем і розглядав кіномистецтво як «засіб представлення України у світовому культурному просторі» [19]. Біографія Ежена Деслава спростовує міф про провінційність української культури в екзилі. Його інтеграція в інтелектуальну еліту Парижа відбулася на засадах рівноправного партнерства: він збагатив європейський авангард власною візуальною мовою, сформовану ще на рідній землі. Це доводить, що діячі Черкащини володіли тим рівнем внутрішньої свободи та креативності, який дозволяв їм випереджати час і ставати творцями нових сенсів у світовій артіндустрії.

Висновки. Таким чином, узагальнюючи дані автентичних архівних матеріалів, можемо констатувати повну кореляцію життєвих шляхів Андрія Яковліва, Олександра Кошиця, Василя Авраменка та Євгена Слабченка із соціокультурним контекстом їхнього походження. Реконструкція життєписів доводить, що регіональна ідентичність Черкащини стала тим внутрішнім стабілізатором, який забезпечив їм не лише успішну реалізацію, а й почасти професійне домінування в західному середовищі. Наукова новизна роботи полягає в переосмисленні цих постатей через призму першоджерел із фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Державного архіву Черкаської області, Oseredok Ukrainian Cultural and Educational Centre (Canada), що дозволило відійти від шаблонної мемуаристики та здійснити фактичну переоцінку біографічних наративів. Дослідження засвідчує, що внесок представників вітчизняної наукової спільноти та мистецького істеблїшменту в соціокультурну розбудову Європи й Америки був не епізодичним, а системним явищем. Їхній успіх на світовій арені став результатом синтезу глибокого регіонального коріння та здатності до модерної інтелектуальної інтеграції, що утврджує постаті уродженців Черкаського краю як ключових фігур у вивченні суб'єктного утвердження України в глобальному цивілізаційному просторі впродовж минулого століття.

Список використаних джерел

1. Яковлів Андрій Іванович (1872–1955) директор канцелярії Української Центральної Ради, голова Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Бельгії та Голландії, професор Українського вільного університету в м. Празі. ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 4438. Оп. 1. Спр. 5.

2. Листування з Міністерством закордонних справ про повернення 28 українських громадян на батьківщину, видання збірки документів «Акти і документи до історії України в 1917–1918 рр.». 5 серпня 1918 р. – 23 листопада 1918 р. ЦДАВО України. Ф. 3198. Оп. 1. Спр. 1.

3. Koshetz Olexander. Oseredok. (Oseredok Ukrainian Cultural and Educational Centre Collection). URL: http://collections.oseredok.ca/MADetailB.aspx?rID=1944_001/03-000#01&db=biblio&dir=ARCHIVES (дата звернення: 15.12.2025).

4. Про створення Української республіканської капели. З щоденника О. Кошиця за січень 1919 р. ЦДАВО України. Ф. 3965. Оп. 2. Спр. 95.

5. Koshetz Olexander. URL: http://collections.oseredok.ca/MADetailB.aspx?rID=1944_001/03-03#610&db=biblio&dir=ARCHIVES (дата звернення: 15.02.2026).

6. Koshetz Olexander. URL: http://collections.oseredok.ca/MADetailB.aspx?rID=1944_001/03-03#591&db=biblio&dir=ARCHIVES (дата звернення: 15.12.2025).

7. Koshetz Olexander. URL: http://collections.oseredok.ca/MADetailB.aspx?rID=1944_001/03-03#569&db=biblio&dir=ARCHIVES (дата звернення: 15.12.2025).

8. Koshetz Olexander. URL: http://collections.oseredok.ca/MADetailB.aspx?rID=1944_001/03-03#570&db=biblio&dir=ARCHIVES (дата звернення: 15.12.2025).

9. Доповідь Головного диригента Української республіканської капели О. Кошиця Головноуправляючому мистецтвом та культурою УНР про гастролі у Франції та Іспанії тощо. 26 лютого 1921 р. ЦДАВО України. Ф. 3965. Оп. 2. Спр. 29.

10. Лист Олександра Кошиця Федору Кошицю про великий успіх Української республіканської капели в Європі тощо. 9 червня 1921 р. ЦДАВО України. Ф. 3965. Оп. 2. Спр. 94.

11. Про гастролі Української республіканської капели в Північній Америці. З щоденника О. Кошиця за жовтень – листопад 1923 р. ЦДАВО України. Ф. 3965. Оп. 2. Спр. 98.

12. Про заснування Василем Авраменком І-ої школи українського танку у Калішському таборі для інтернованих тощо. Зі статті Андрія Кістя «Народній танок і його краса». Без дати. ЦДАВО України. Ф. 4465. Оп. 1. Спр. 533.

13. Лист артиста-балетмейстера Василя Авраменка та адміністратора трупи Українського національного балету Андрія Давиденка Українському громадському комітету в ЧСР з проханням сприяти переїзду трупи до ЧСР через переслідування польськими властями. Не раніше 23 лютого 1923 р. ЦДАВО України. Ф. 3801. Оп. 1. Спр. 774.

14. Vasile (Vasyl') Avramenko. Oseredok. URL: http://collections.oseredok.ca/MADetailImg.aspx?rID=1944_001/01-03#041,Box5&img=7&list=res&osearch=avramenko&db=biblio&dir=ARCHIVE S&rimage=F&rname=&page=1 (дата звернення: 16.12.2025).

15. Vasile (Vasyl') Avramenko. Oseredok. URL: http://collections.oseredok.ca/MADetailImg.aspx?rID=1944_001/01-03#041,Box5&img=13&list=res&osearch=avramenko&db=biblio&dir=ARCHIVES&rimage=F&rname=&page=1 (дата звернення: 16.12.2025).

16. Відозва Української корпорації для продукції фільмів в Америці до українського громадянства із закликом приходити до кінотеатрів на перегляд першого українського звукового фільму «Наталка Полтавка». 6 грудня 1936 р. ЦДАВО України. Ф. 4465. Оп. 1. Спр. 1022.

17. Авраменко В. Українські національні танки, музика і стрій. Голівуд. 1947. 80 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/10030/file.pdf> (дата звернення: 16.12.2025).
18. Колекція. Метричні книги записів актів цивільного стану. ДАЧО (Держ. архів Черкаської обл.). Ф. 931. Оп. 1. Спр. 1884.
19. Evhen Deslav. Oseredok. URL: http://collections.oseredok.ca/MADetailB.aspx?rID=1944_001/01-03#126.Вох%207&db=biblio&dir=ARCHIVES (дата звернення: 16.12.2025).